

ПОРАДНИК ДЛЯ ПАРАЮРИСТІВ

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСТУПУ ДО
ПРАВОСУДДЯ
У ГРОМАДАХ
УКРАЇНИ**

Авторський колектив:

**Сіома Микола,
Єрошенко Катерина,
Гулбіані Діана**

Загальна редакція:

Василяка Оксана, перший заступник директора
Координаційного центру з надання правничої
допомоги.

Порадник випускається українською мовою в друкованому та електронному варіантах. Електронну версію видання представлено на сайті Координаційного центру з надання правничої допомоги <http://legalaids.gov.ua>

У друкованому вигляді Порадник розповсюджується безкоштовно.

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі

Видано в рамках проєкту Програми підтримки ОБСЄ для України «Підвищення доступу до юстиції через безоплатну правову допомогу».

У цій публікації висловлено виключно погляди авторів. Вони не обов'язково відображають офіційну позицію ОБСЄ.

Дозволено використовувати текст цього документу за умови належного посилання на джерело. Продаж цього документа заборонений. © Всі права захищені.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Роль параюристів у системі надання безоплатної правничої допомоги (БПД)

- 1.1. Визначення та функції параюристів. Міжнародна практика
- 1.2. Досвід України та мережі параюристів
- 1.3. Модель перенаправлення до фахівців

РОЗДІЛ 2. ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇХ ЗАХИСТ

- 2.1. Правова проблема та страх перед системою
- 2.2. Суб'єкти, з якими має справу параюрист
- 2.3. У чому ефективність моделі первинного скринінгу та перенаправлення?

РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ З КЛІЄНТАМИ

- 3.1. Використання медіації та переговорів у роботі параюриста
- 3.2. Стратегії роботи з людьми, які представляють вразливі групи в суспільстві

РОЗДІЛ 4. ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ПАРАЮРИСТІВ

- 4.1. Доступні ресурси та навчальні матеріали
- 4.2. База знань і кращі практики
- 4.3. Сертифікація та стандарти діяльності

РОЗДІЛ 5. МЕРЕЖУВАННЯ

- 5.1. Пріоритетні групи як майбутні параюристи
- 5.2. Координатори параюристів у регіонах

РОЗДІЛ 6. ДОДАТКОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ВОЛОНТЕРА-ПАРАЮРИСТА СИСТЕМИ НАДАННЯ БПД

- 6.1. Ресурси для розвитку ініціатив параюристів
- 6.2. Формування системи визнання та заохочення параюристів
- 6.3. Документування та поширення історій успіху
- 6.4. Перспективи розвитку спільноти параюристів

СЛОВНИК АБРЕВІАТУР І СКОРОЧЕНЬ

АГРУ — АСОЦІАЦІЯ ГРОМАДСЬКИХ РАДНИКІВ УКРАЇНИ

БПД — БЕЗОПЛАТНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА

ВБО — ВСЕУКРАЇНСЬКА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ

ЖБК — ЖИТЛОВО-БУДІВЕЛЬНИЙ КООПЕРАТИВ

ОБСЕ — ОРГАНІЗАЦІЯ З БЕЗПЕКИ І СПІВРОБІТНИЦТВА
В ЄВРОПІ

ОСББ — ОБ'ЄДНАННЯ СПІВВЛАСНИКІВ
БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ

ПРООН — ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ
ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

ВСТУП

Забезпечення рівного доступу до правосуддя є однією з фундаментальних ознак демократичного суспільства. Для України, як і для багатьох інших країн, це завдання є водночас і викликом, особливо в умовах соціально-економічних змін, збройної агресії та зростання вразливості окремих груп населення. Правові проблеми дедалі частіше стають частиною щоденного життя людей, а складність орієнтування у правовому полі лише поглиблює відчуття безпорадності.

В Україні існує багато провайдерів правничої допомоги — як державних, так і недержавних. Громадські організації, благодійні фонди, правозахисні центри та інші ініціативи роблять вагомий внесок у посилення доступу людей до правових послуг. Проте система Безоплатної правничої допомоги (БПД) залишається найбільш розгалуженим та стабільним провайдером юридичних послуг в Україні. Її унікальність полягає в тому, що вона охоплює всю територію країни, має широку мережу регіональних центрів і бюро, а також забезпечується стабільним державним фінансуванням коштом платників податків. Це створює надійну основу для надання фахової правничої допомоги громадянам, незалежно від їхнього соціального статусу чи місця проживання.

Процес отримання правничої допомоги часто починається не з консультації професійного юриста, а з попередньої інформаційної розмови. Саме на цьому етапі важливу роль постає параюрист.

Параюристи — це люди, які пройшли базову підготовку та співпрацюють з фаховими юристами зокрема із системою БПД на волонтерських засадах. Вони не надають правничої допомоги в розумінні закону України «Про безоплатну правничу допомогу». Завдання параюриста полягає в іншому: **стати першим контактом для людини, допомогти їй зорієнтуватися у власній ситуації, провести первинний скринінг проблеми та, за потреби, направити до фахівця, зокрема, до юриста системи БПД.**

Ця діяльність вимагає не лише знань про систему безоплатної правничої допомоги, а й навичок комунікації, активного слухання, базове розуміння людської психології та вміння працювати з людьми у кризових або складних життєвих обставинах. Часто людині потрібно не стільки негайне втручання юриста, скільки можливість проговорити ситуацію, отримати підтримку та зрозуміти, куди йти далі.

Волонтер-параюрист допомагає людині усвідомити, чи проблема людини має правову природу, чи потребує зовсім іншої допомоги — соціальної, психологічної чи медичної. І від того, наскільки якісно й уважно параюрист проведе первинний скринінг, часто залежить і подальший шлях людини до захисту своїх прав.

Цей Порадник розроблений як практичний інструмент саме для параюристів — волонтерів системи БПД. Вони покликані допомогти зорієнтуватися у своїх завданнях, зрозуміти рамки та можливості своєї діяльності, напрацювати чіткі алгоритми дій у типових ситуаціях.

Водночас важливо наголосити, що роль параюриста не зводиться виключно до технічного інтерв'ювання чи перенаправлення. Це процес комунікації, надання інформаційної підтримки людям у складних життєвих обставинах та скерування їх до відповідних фахівців. Це — можливість визначити потреби громадянина та надання йому необхідної інформаційної підтримки, стати для нього тимчасовим провідником у пошуку необхідного фахівця.

Структура цього Порадника побудована з метою послідовного висвітлення ключових напрямів діяльності параюристів — волонтерів системи БПД. Кожен розділ має практичну спрямованість і надає необхідну інформацію для ефективної роботи на місцях.

1. У першому розділі ми детально розглянемо роль параюриста в системі надання безоплатної правової допомоги, окреслимо основні завдання та можливості співпраці з БПД, а також етичні принципи, на яких базується ця діяльність.
2. Другий розділ присвячений базовим компетенціям параюриста. Тут йтиметься про розуміння прав людини, основи взаємодії з місцевими органами влади та базові знання юридичних процедур, необхідні для правильного перенаправлення людей до фахівців.
3. У третьому розділі увага буде зосереджена на практичних аспектах роботи параюриста: як ефективно комунікувати з клієнтами, працювати з вразливими групами населення.

4. Четвертий розділ містить огляд інструментів підтримки параюристів — ресурсів, матеріалів, стандартів діяльності та можливостей професійного зростання.
5. П'ятий розділ висвітлює питання комунікації та мережування, адже параюрист — це не ізольована фігура, а частина спільноти. Ми поговоримо про онлайн-ресурси, наставництво та важливість участі в спільних заходах.
6. Завершує методичні рекомендації розділ про стимулювання активності та розвиток спільноти параюристів, де йтиметься про конкурси, відзнаки, грантові можливості та важливість висвітлення історій успіху.

Ми прагнемо, щоб ці рекомендації стали для кожного параюриста практичним дороговказом у щоденній роботі, допомогли відчувати впевненість у своїй ролі та стали підґрунтям для подальшого розвитку як фахівця, як представника своєї громади і як активного учасника процесу посилення доступу до правосуддя в Україні.

РОЗДІЛ 1.

Роль параюристів у системі надання безоплатної правничої допомоги (БПД)

1.1. Визначення та функції параюристів. Міжнародна практика

Волонтер-параюрист — це особа, яка, не обов'язково маючи юридичну освіту, пройшла спеціальне навчання з правових питань та надає базову правничу допомогу в громадах. Параюристи є першою ланкою доступу до правової допомоги, особливо в віддалених або малих населених пунктах, де доступ до професійних юристів обмежений.

У міжнародній практиці параюристи виконують такі функції:

- **Інформування:** надання базової правової інформації та роз'яснення прав громадян.
- **Консультації:** допомога у типових правових питаннях та підготовка необхідних документів.
- **Перенаправлення:** скерування осіб до кваліфікованих юристів, державних або громадських організацій для отримання фахової допомоги.

Міжнародний досвід параюридичної практики демонструє багате різноманіття підходів до організації роботи параюристів, їх навчання та інтеграції в правову систему держави. Індонезійська модель параюридичної практики виникла як відповідь на колоніальне минуле країни, коли правосуддя було не-

доступним для корінного населення, і сьогодні вона зосереджена на посередництві - допомозі отримати правові чи соціальні послуги у віддалених та сільських громадах. Параюристи в Індонезії, які називають себе «pendamping hukum rakyat» (помічники громади), займаються переважно посередництвом між громадою та державними установами, а також правопросвітництвом. Особливістю індонезійського підходу є те, що параюристів обирають самі громади або ними стають соціальні працівники, які вже працюють у цих громадах, що створює високий рівень довіри до них серед місцевого населення.

Південноафриканська модель розвивалася в контексті боротьби з апартеїдом та його наслідками, тому особливу увагу приділяють подоланню історичної дискримінації та розширенню доступу до правосуддя для найбільш маргіналізованих груп. У Південній Африці роль параюристів законодавчо закріплена через Хартію правових послуг та Закон про юридичну практику, що надає їм офіційного статусу в системі правосуддя. Південноафриканські параюристи ведуть активну роботу в галузі правопросвітництва та адвокації системних змін для покращення життя громад.

Модель Філіппін, де параюристів часто називають «босоногими юристами», розвинулася для захисту прав корінних народів та сільських громад, особливо в питаннях доступу до природних ресурсів та землі. Філіппінські параюристи проходять навчання з адвокатури, що дозволяє їм ефективно захищати інтереси громад у взаємодії з державою та бізнесом. Вони часто працюють у команді з адвокатами, правозахис-

никами та екологами, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення складних соціально-правових проблем.

У Танзанії параюристи відіграють ключову роль у посиленні правових можливостей жінок, особливо в питаннях земельних прав, спадщини та протидії гендерно обумовленому насильству. Танзанійські параюристи – це часто жінки-лідерки громад, які пройшли спеціальне навчання і працюють над зміною дискримінаційних соціальних норм та практик. Вони поєднують правову просвіту з мобілізацією громади для колективних дій, що сприяє не лише вирішенню конкретних правових проблем, але й поступовій трансформації гендерних відносин у суспільстві.

Сьєрра-Леоне демонструє успішний досвід залучення параюристів до роботи в постконфліктному суспільстві, де вони допомагають тісно співпрацюють з традиційними лідерами громад, інтегруючи формальне право та звичаєве право для досягнення справедливих та культурно прийнятних рішень у складних випадках.

1.2. Досвід України та мережі параюристів

В Україні параюридичний рух почав активно розвиватися з 2016 року. Було сформовано спільноту громадських радників, які після відповідного навчання почали надавати правову допомогу у своїх громадах. У 2019 році була заснована **Асоціація громадських радників України (АГРУ)**¹, яка об'єднує понад 200 параюристів у всіх областях країни. Всі параюристи, які є членами АГРУ пройшли навчання з різних компетенцій та самостійно консультують людей по широкому

¹ Офіційна сторінка Асоціації громадських радників України: <https://paralegals.org.ua>

спектру питань. Місією організації є розвиток України як правової держави та втілення демократичних змін у громадах через розбудову спроможної спільноти громадських радників — параюристів.

Другою по часу створення важливою ініціативою є **«Параюридичний Хаб»²**, який об'єднує мережі параюристів, що працюють з спільнотами, уразливими до ВІЛ та інших інфекційних хвороб: людей, які живуть з ВІЛ, колишніх ув'язнених, ЛГБТ+, секс-працівників, людей, що вживають ін'єкційні наркотики, та інших. Ця команда займається розбудовою національних параюридичних мереж допомоги, що працюють по всій території України, окрім тимчасово окупованих територій.

Третьою по часу створення в Україні є ініціатива **«Волонтер БПД»³**, яка розвивається в межах державної системи безоплатної правничої допомоги. Ця програма передбачає залучення волонтерів-параюристів до співпраці з центрами та бюро БПД задля розширення доступу людей до правової допомоги на місцевому рівні.

Волонтери-параюристи БПД проходять базову підготовку⁴, знайомляться з інструментами та можливостями системи й долучаються до правопросвітницької та інформаційної роботи в громадах. Їхня ключова функція — бути першою точкою контакту для людей, які потребують допомоги, та ефективно спрямовувати їх до професійних юристів системи БПД або до партнерських організацій та служб.

² Офіційна сторінка Параюридичного хабу: <https://paralegals.com.ua>

³ Офіційна інформація про проєкт «Волонтер БПД»:
<https://legalaid.gov.ua/kliiyentam/volonter-bpd>

⁴ Дистанційний курс «Основи волонтерської діяльності» <https://cutt.ly/jwZY7elB>.

Роль параюристів в українській громаді є багатогранною та еволюціонує відповідно до потреб місцевого населення. Першочергово параюрист виступає сполучною ланкою між громадянами та системою правничої допомоги, забезпечуючи доступність правосуддя навіть у найвіддаленіших куточках країни. Параюрист стає ключовою фігурою для людей, які не мають можливості дістатися до центрів надання безоплатної правової допомоги через брак коштів, фізичні обмеження або територіальну віддаленість. Сучасний український параюрист чи параюристка бере на себе роль посередника для отримання соціальних та правових послуг, вивчаючи потреби громади та наявні ресурси, щоб ефективно перенаправляти людей до відповідних служб.

У роботі з вразливими групами параюрист використовує свої знання про специфіку кожної групи та її потреби, створюючи безпечний простір для початкового контакту з системою допомоги.

Важливою є роль параюриста як ініціатора громадського діалогу — він чи вона організовує обговорення нагальних проблем громади, залучаючи різних зацікавлених сторін до конструктивного діалогу. В умовах війни в Україні параюристи допомагають потерпілим громадам відновлюватись, надаючи інформацію про доступні програми допомоги та відновлення, що збільшує соціальну стійкість громади.

Параюристи часто стають потужним голосом для тих, хто зазвичай залишається нечутним, артикулюючи потреби маргіналізованих груп та сприяючи включенню їх у порядок денний місцевого самоврядування.

Об'єднуючою для всіх українських параюристів є функція перенаправлення до правничої або соціальної допомоги, а також допомога у формуванні запиту до професіоналів, структурування питання, з якими до параюриста звернулися по допомогу.

Важливим компонентом підтримки параюристів є інституційна співпраця системи БПД із партнерськими організаціями. Зокрема, за участю ВБО «Українська фундація правової допомоги» та інших спільнот параюристів було створено спеціальний **мобільний застосунок «Параюристи»**⁵ — цифровий інструмент, що допомагає волонтерам-параюристам використовувати можливості системи БПД ефективніше.

Функції мобільного застосунку «Параюристи» включають:

- перенаправлення клієнта до юристів системи БПД;
- доступ до бази знань із кейсами від практиків;
- оновлення та важливі новини спільноти;

1.3. Модель перенаправлення до фахівців

Чітке розмежування моделей параюридичної діяльності — критично важливе для розуміння місії параюристів у рамках ініціативи «Волонтер БПД».

На відміну від інших ініціатив, де параюристи можуть самостійно надавати консультації або допомагати зі складанням документів, параюристи, залучені до **Волонтерської програми БПД, не консультують самостійно!** Їхня ключова функція — провести **первинний скринінг проблеми та забезпечити ефективне пере-**

⁵ Завантажити застосунок «Параюристи» та дізнатися більше: <https://paralegal.in.ua>

направлення до фахівця, здатного надати професійну правничу чи іншу допомогу.

Це принципове розмежування має кілька важливих переваг із позиції захисту інтересів людини та побудови довіри в громаді:

1. Захист прав клієнта і якість допомоги

Параюрист не надає правову оцінку чи консультацію, а здійснює первинну діагностику проблеми та направляє особу до відповідного фахівця. Це виключає ризик надати людині неповну або некоректну правову пораду, яка може погіршити ситуацію. Остаточну оцінку робить фахівець.

2. Формування довіри та безпечного простору для клієнта

Параюрист — член громади, людина, якій можна довіритись на початковому етапі. Модель скринінгу дозволяє людині виговоритися, пояснити свою ситуацію, не боячись отримати осуд чи непрофесійну пораду. Це будує стійкий місток довіри між людиною і параюристом.

3. Залучення ширшого кола допоміжних фахівців

Параюрист не обмежується напрямком у БПД. Він може, за погодженням алгоритмом, спрямувати людину до інших партнерських організацій — соціальних служб, медиків, психологів. Це дає можливість комплексно розглянути ситуацію людини, а не зводити проблему лише до правової площини.

4. Посилення ролі БПД як надійного партнера

Саме професійна команда системи БПД здатна гарантувати людині кваліфіковану юридичну допомогу та доступ до судового захисту у випадках, передбачених законом. Параюрист сприяє встановленню зв'язку між громадянином та системою надання БПД та допомагає людині зробити перший крок до фахової підтримки.

Тому модель **«Волонтер БПД»** у своїй основі робить акцент не на заміні юриста, а на **безпечному рішенні** в інтересах людини. Це модель, яка створює ефективну систему «першого контакту» і мінімізує ризики для клієнта.

Такий підхід сприяє підвищенню рівня довіри громад до державної системи правничої допомоги та забезпечує доступ до необхідної правової підтримки у відповідних громадах.

РОЗДІЛ 2.

Права людини та їх захист

В основі діяльності параюриста лежить розуміння того, що права людини — це невід’ємна цінність, яка належить кожній людині від народження і не потребує підтвердження чи надання державою.

Права людини — це передусім права на життя, гідність, свободу, безпеку, захист від дискримінації, свободу слова, свободу пересування тощо. Вони універсальні, нерозривні та захищені міжнародними актами й Конституцією України.

У реальному житті люди рідко мислять у термінах «прав людини». Вони відчувають несправедливість, обурення, безсилля або страх. Людина каже: «У мене забрали квартиру», а не «порушили моє право на власність». Вона скаржиться: «Мене звільнили без пояснень», не згадуючи про «порушення трудових прав». Коли людина каже: «Я потерпів від насильства, а поліція не реагує», вона переживає безпорадність і страх, а не думає про «право на безпеку та ефективний захист».

Громадяни часто розпізнають порушення своїх прав через конкретні ситуації: обмеження свободи, порушення права власності, дискримінацію або приниження гідності. Це відчуття несправедливості — перший сигнал того, що права людини можуть бути порушені.

Питання власності та житла викликають серйозні правові наслідки, бо торкаються базової потреби люди-

ни в безпеці та захищеності. Коли сусід захоплює частину земельної ділянки або орендодавець виганяє з житла без рішення суду, людина стикається з порушенням майнових прав, порушенням своєї безпеки. Це первинне відчуття справедливості — сигнал про порушення права на власність.

У трудових відносинах відчуття несправедливості з'являється, коли людині не платять за її працю, дискримінують за віком або статтю, змушують працювати в небезпечних умовах. Людина відчуває приниження і безпорадність перед системою, обурення від несправедливості — це сигнали порушення трудових прав.

Проблеми із соціальними виплатами викликають у людей відчуття покинутості державою, соціальної незахищеності. Коли літній людині відмовляють у пенсії через відсутність якогось документа, або переселенець не може отримати обіцяні державою виплати — виникає відчуття неповаги до людської гідності, що є сигналом порушення соціальних прав.

У сімейних питаннях, особливо пов'язаних із дітьми та домашнім насильством, люди переживають вразливість, страх за безпеку, відчай. Жінка, яка потерпає від психологічного насильства, може не знати юридичного терміну «домашнє насильство», але її відчуття загрози та приниження — це безпомилковий сигнал порушення права на безпеку та гідність.

Відмова в медичній допомозі чи освіті викликає у людей відчуття дискримінації, другосортності, непотрібності системі. Ці переживання — прямі сигнали про порушення фундаментальних прав на здоров'я і розвиток.

У цивільних спорах «між людьми» — сусідські конфлікти, позичання грошей, поширення неправдивої інформації — люди відчують порушення норм справедливості, їх охоплює обурення від недотримання обіцянок, від нечесної поведінки інших. Це природне прагнення до справедливості — ще один сигнал можливого правового характеру проблеми.

Роль параюриста у розпізнанні порушення прав —

виявити в описаних клієнтом проблемах ознаки можливого порушення прав. Параюрист допомагає людині побачити, що її відчуття несправедливості має правову природу, що ця несправедливість має назву у світі права, і що існують механізми для її виправлення. Таке розуміння допомагає трансформувати суб'єктивні скарги людини в конкретні правові питання, які можуть бути вирішені за допомогою наявних правових можливостей.

Перелік ситуацій, де люди можуть відчувати несправедливість, безмежний — у кожній громаді, у кожній сфері життя будуть свої «типові» історії. Але вміння параюриста розпізнати в цих емоційних розповідях сигнали про порушення прав людини — універсальне.

2.1. Правова проблема та страх перед системою

Друга реальність, у якій працює параюрист, — це складність і відчуженість юридичної системи для звичайної людини. Правова система з її формальними процедурами, професійною мовою та бюрократичними вимогами може викликати у людей відчуття безпорадності та неспроможності.

Страх перед правовою системою має глибоке психологічне коріння. Багато людей сприймають правову систему як складну і недоступну структуру. Вони дивляться на суд як на щось недосяжне, чуже, незрозуміле — місце, де «простій людині» робити нічого. Цей страх проявляється у поширених переконаннях, що «суд — це дуже складно, довго і дорого», що «юристи говорять якоюсь своєю мовою», що «все одно нічого не доведеш, бо все куплено».

Такі переконання часто пов'язані з недостатнім розумінням правових процедур — коли людина не розуміє правил гри, вона відчуває себе вразливою і безсилою. Показово, що навіть освічені та успішні в інших сферах люди можуть відчувати значну невпевненість, страх при взаємодії з правовою системою. Цей страх посилюється негативними історіями, які люди чують від знайомих, або власним негативним досвідом.

У багатьох випадках цей страх трансформується у помилкове уявлення, що «проти системи не підеш». Людина, якій затримують зарплату, може місяцями терпіти, не звертаючись до компетентних органів, бо переконана, що «роботодавець усе одно відкупиться». Людина, чие право на власність порушили, може змиритися з цим, бо вважає, що «суд це роками розглядатиме, а потім ще й програєш».

Страх породжує уникнення. Людина, яка боїться системи, намагається будь-яким способом уникнути взаємодії з нею. Вона або мириться з порушенням своїх прав, або шукає обхідні шляхи. Часто це призводить до звернення до сумнівних послуг, які обіцяють швидке розв'язання питання «за знайомством» тощо. На жаль, нерідко такі люди стають жертвами шахраїв.

Відчуття відчуженості від правової системи має і культурне підґрунтя. В українському суспільстві ще живе пострадянська недовіра до держави та її інституцій. Багато хто сприймає державу не як сервіс для громадян, а як репресивний апарат. У такій парадигмі звернення до суду чи правоохоронних органів сприймається не як використання свого права на захист, а як «зв'язування» з державною машиною, якої краще уникати.

Ще одна складова страху — це незнання. Людина просто не знає, як працює система, з чого почати, куди йти. Ця необізнаність породжує відчуття безпорадності: «Я не знаю, що робити, тому краще нічого не робити». Людина, яка стала жертвою шахрайства, може не звертатися до поліції просто тому, що не знає процедури подання заяви, не уявляє, як буде проходити розслідування, чого від неї вимагатимуть.

Параюрист відіграє суттєву роль у подоланні психологічних бар'єрів перед правовою системою. Він виконує функцію посередника між людиною та правовою системою. Він має не просто визнати страхи людини як реальні (а не відмахнутися від них як від «дурниць»), але і показати, що за страшним фасадом системи стоять конкретні процедури, зрозумілі правила, реальні люди.

Параюрист демістифікує систему, пояснюючи простою, доступною мовою, як насправді працюють базові правові механізми. Коли людина панікує: «Суд — це ж стільки грошей!», параюрист спокійно розповідає про систему безоплатної правничої допомоги, про категорії осіб, звільнених від судового збору.

Через розмову з параюристом абстрактний страх перетворюється на конкретне знання. Замість розмитого «все складно і страшно» людина отримує зрозумілу картину:

- ось куди треба звернутися,
- ось які документи потрібні,
- ось скільки це може коштувати,
- ось у які терміни відбудеться розгляд.

Ця конкретика робить систему більш доступною психологічно.

Параюрист не лише забезпечує інформацією, але й емоційно підтримує людину, показуючи, що її проблема має рішення, що вона не на самоті з системою. Він допомагає людині відчутися себе суб'єктом правових відносин, а не їх безпорадною жертвою.

Найбільш важливим результатом роботи параюриста є встановлення комунікації між людиною та правовою системою. Кожен успішний випадок взаємодії з системою, кожне розв'язане питання, кожен захищений інтерес — це цеглинка в побудові нової культури правовідносин, де людина відчуває систему не як ворога, а як інструмент захисту своїх прав.

Як і страх перед будь-чим незнайомим, страх перед правовою системою поступається перед знанням та успішним досвідом. Роль параюриста — дати і те, й інше: знання про те, як працює система, і успішний перший досвід взаємодії з нею, який продемонструє, що захист своїх прав — це реально.

2.2. Суб'єкти, з якими має справу параюрист

У своїй щоденній діяльності параюрист опиняється в центрі складного переплетіння людських стосунків, інтересів та соціальних інституцій. Кожна історія, з якою він стикається, має свої унікальні обставини.

Перший і найважливіший суб'єкт у цій системі — людина та її проблема.

Вона приходить до параюриста не з готовим правовим запитом, а з комплексом переживань, розчарувань, образ. За цими емоціями часто криється правова проблема, але сама людина рідко ідентифікує свою ситуацію в юридичних термінах. Жінка, яка приходить зі словами: «Мене обдурили з оформленням спадщини», насправді може мати справу з порушенням спадкового права. Пенсіонер, який скаржиться: «Мені нарахували неправильну пенсію, знову обманули», можливо, стикнувся з помилкою в застосуванні пенсійного законодавства.

Людина часто перебуває у стані розгубленості, невизначеності, а іноді — відчаю. Вона може вважати, що її проблема унікальна, що ніхто інший не стикався з подібним. Водночас вона може відчувати сором за своє становище, вину за те, що «дозволила себе обдурити», або гнів на систему, яка «завжди працює проти маленької людини». Ці емоції забарвлюють її розповідь, іноді ускладнюючи виділення фактичних обставин справи.

Другий важливий суб'єкт — держава та її інституції.

Держава представлена у житті людини численними установами: від поліції та судів до центрів надання ад-

міністративних послуг, пенсійного фонду, органів соціального захисту. Для багатьох ці інституції виглядають як непрохідні лабіринти, сповнені бюрократичних пасток і зашифрованих правил гри.

Державні установи говорять бюрократичною мовою формулярів, бланків, заяв, довідок. Ця мова чужа звичайній людині, вона викликає відчуження і страх. Людина бачить перед собою не державну службу, а неприступну фортецю з неясними правилами входу. Навіть елементарні процедури — подання заяви чи отримання довідки — можуть здаватися непідйомними завданнями через незрозумілість вимог та формалізм процедур.

Наприклад, управління соціального захисту, яке покликане допомагати вразливим верствам населення, може перетворитися на джерело стресу через багатогодинні черги, незрозумілі формуляри, постійні вимоги додаткових документів. Пенсіонер, який намагається з'ясувати, чому йому нарахували менше пенсію, ніж він очікував, може зіткнутися з відсутністю зрозумілих пояснень і формальними відписками.

Третя група суб'єктів — різноманітні посередники, які можуть «все вирішити».

У просторі між розгубленою людиною та непрозорою державною системою виникає цілий прошарок фігур, які пропонують «допомогу» розв'язання проблем. Це можуть бути як добросовісні помічники — юридичні консультанти, громадські організації, так і шахраї, які наживаються на чужій біді.

Феномен «тих, хто може вирішити» особливо поширений у суспільствах з низькою правовою культурою і високим рівнем недовіри до офіційних інституцій. Коли людина не вірить, що може самостійно пройти правовий шлях, вона шукає того, хто «знає, як домовитися». Це може бути сусід, який «має знайомого в пенсійному фонді», або невідомий «спеціаліст», який обіцяє за відсотки «розв'язати питання з субсидією».

Особливо вразливі до таких посередників люди похилого віку та соціально незахищені верстви населення. Не розуміючи своїх законних прав та не маючи досвіду взаємодії з державною системою, вони легко стають жертвами шахрайства або переплачують за послуги, які могли б отримати безкоштовно.

І нарешті, четвертий суб'єкт — самі параюристи.

Їх роль у цій системі унікальна. Параюрист не є частиною державного апарату, але знає, як цей апарат працює. Він не є професійним юристом, але розуміє правову природу проблем. Він не має власного інтересу в справі, але глибоко зацікавлений у захисті прав людини.

Параюрист стає своєрідним перекладачем між людською історією та правовою системою. Він переводить емоційну розповідь людини на мову фактів. Він допомагає людині сформулювати її проблему так, щоб вона стала зрозумілою для системи безоплатної правничої допомоги.

Водночас параюрист перекладає складну правову інформацію на просту, доступну людині мову. Він розшифровує бюрократичні процедури, пояснює як може

як може виглядати процес звернення до фахівця, які документи зібрати, як підготуватися до зустрічі з юристом або державним службовцем.

У цій складній системі взаємодій параюрист стає тією фігурою, яка допомагає всім іншим акторам краще зрозуміти свої ролі. Він допомагає людині усвідомити правову природу її проблеми й стати активним учасником її вирішення. Він сприяє тому, щоб державні інституції виконували своє справжнє призначення — служіння громадянам. Він захищає людей від недобросовісних посередників, показуючи легальні шляхи розв'язання проблем.

Розуміння параюристом цієї системи взаємодій, а також мотивацій і побоювань кожного з учасників процесу дозволяє йому ефективно виконувати свою основну функцію — зробити правосуддя більш доступним для кожної людини, незалежно від її соціального статусу, освіти чи досвіду.

2.3. У чому ефективність моделі первинного скринінгу та перенаправлення?

Параюрист у моделі БПД — не замінює юриста, не «грає в адвоката». Він чесно визнає обмеження своєї ролі, але натомість допомагає людині розібратися в ситуації; знімає перший бар'єр страху і нерозуміння; пояснює куди і чому варто йти далі, щоб отримати фахову допомогу; убезпечує людину від шахраїв і неправильних рішень.

Ця модель дозволяє будувати довіру до системи надання БПД і зберігати фокус на інтересах людини. Аналогія

з медициною тут точна: параюрист — як фельдшер чи сімейний лікар, який не ставить складний діагноз, але вчасно направить до вузького фахівця.

Важливість моделі первинного скринінгу полягає в тому, що вона допомагає людині зорієнтуватися на початковому етапі, коли вона ще не готова або не здатна сформулювати свою проблему юридичною мовою. Наприклад, коли особа каже: «Моя сусідка робить ремонт вже третій місяць, я не можу спати», параюрист допоможе визначити, що проблема стосується житлового законодавства та права на відпочинок, і порадить конкретні кроки: звернення до ОСББ, викликання поліції для фіксації порушення тиші, можливе звернення до суду.

Параюрист також допомагає людині підготуватися до взаємодії з професійними юристами: зібрати потрібні документи, сформулювати суть проблеми, зрозуміти, які питання варто поставити адвокату. Це економить час і ресурси як для самої людини, так і для системи надання БПД в цілому. Коли людина приходить до центру БПД вже з базовим розумінням своєї ситуації та зібраними документами, шанси на ефективне надання допомоги значно зростають.

Перенаправлення в цій моделі також означає, що параюрист має добре знати мережу доступних сервісів та організацій. Він повинен розуміти, де краще отримати допомогу з питань пенсійного забезпечення, де консультують з питань сімейного права, куди звертатися при домашньому насильстві тощо. Така «карта послуг» у голові параюриста — важливий інструмент ефективної допомоги.

РОЗДІЛ 3.

Ефективна комунікація з клієнтами

Комунікація є основою діяльності параюриста. Вона включає не лише обмін інформацією, але й створення атмосфери довіри, коли людина відчуває, що її чують, розуміють і готові допомогти. Саме в процесі розмови формується початкове розуміння правової проблеми та визначаються можливі шляхи її вирішення.

Для багатьох людей зустріч з параюристом стає першим дотиком до світу права. Людина часто звертається в стані стресу, що може проявлятися як занепокоєння, розгубленість або невдоволення. Вона може соромитися своєї ситуації, боятися осуду або просто не знати, як правильно висловити те, що з нею сталося. У такому стані людині складно зосередитись на фактах, виділити ключові моменти та визначити правові аспекти своєї ситуації.

Першочерговим завданням параюриста є створення комфортних умов для розмови. Це і фізичний простір — спокійне місце, де можна говорити без сторонніх вух, і психологічний — атмосфера прийняття, поваги та безоцінкового ставлення. Коли людина відчуває, що її не осуджують, не підганяють, не переривають — вона поступово розкривається, починає довіряти і може розповісти свою історію повніше та щиріше.

Перші хвилини розмови критично важливі для встановлення контакту. Параюрист має чітко представитися і окреслити свою роль:

1. Я — параюрист, а не юрист чи адвокат.
2. Моє завдання — вислухати вашу історію, допомогти зрозуміти, чи має вона правову природу, і порадити, до кого звернутися за фаховою допомогою.

Така проста і чесна позиція знімає хибні очікування і дозволяє людині розслабитися. Вона розуміє, що тут не будуть використовувати складну термінологію чи вимагати миттєвого розуміння юридичних нюансів.

Ключовим елементом ефективної комунікації є активне слухання. Це не пасивне сприйняття, а динамічний процес, у якому параюрист допомагає людині розповісти свою історію найбільш повно і структуровано. Активне слухання включає невербальні сигнали уваги:

1. погляд в очі,
2. відкрита поза,
3. кивання, що демонструє розуміння.
4. (але ще важливіше) вміння ставити правильні запитання у правильний момент.

Запитання параюриста — це інструменти, які допомагають виявити суть проблеми.

1. *«Чи правильно я розумію, що...?»*,
2. *«Коли саме це сталося?»*,
3. *«Хто ще був учасником ситуації?»*

Такі уточнення допомагають відділити факти від інтерпретацій, упорядкувати хронологію подій, виявити ключових учасників. Але важливо, щоб ці запитання звучали не як допит, а як допомога у проясненні картини. Параюрист виконує роль неупередженого помічника.

Мова параюриста — окремий інструмент ефективної комунікації. Вона має бути простою, зрозумілою, вільною від юридичного жаргону.

Коли параюрист каже «порушення майнових прав», людина може не зрозуміти, про що йдеться. Але коли він говорить: «Виходить, що ваш сусід самовільно зайняв частину вашої ділянки, і це порушує ваше право на власність», — така фраза стає мостом між повсякденним досвідом людини та правовим виміром її проблеми.

Інколи люди приходять з історіями, які не мають правового вирішення, або з нереалістичними очікуваннями швидкого й легкого розв'язання складної проблеми. У таких ситуаціях мистецтво комунікації проявляється в умінні чесно і водночас делікатно пояснити обмеження правових механізмів. Але для цього потрібно бути впевненим, що очікування людини справді порожні.

Важливий аспект комунікації — вміння говорити про складні процеси простими словами. Коли параюрист пояснює людині, що її проблема може потребувати звернення до суду, він не просто називає цей факт, а розповідає, як це відбувається на практиці: «Вам потрібно буде зібрати такі-то документи, потім звернутися до центру безоплатної правничої допомоги, де вам можуть призначити адвоката. Він допоможе скласти позовну заяву, яку подадуть до суду... Це займе приблизно такий-то час...». Така конкретика перетворює абстрактну ідею «суду» зі страховища на зрозумілий процес з чіткими кроками.

Завершення розмови — ще один важливий етап комунікації. Параюрист підсумовує почуте, перевіряє, чи

правильно він зрозумів ситуацію, чітко формулює подальші кроки.

«Отже, ми з вами з'ясували, що ваше питання стосується трудових прав. Вам варто звернутися до центру безоплатної правничої допомоги за такою-то адресою (параюрист обов'язково має знати найближчий центр або бюро БПД), взяти з собою документи, які підтверджують особу, особливий статус (якщо є) та документи щодо справи (якщо є). Там юрист зможе оцінити перспективи вашої справи і допомогти».

Така структурована інформація дає людині відчуття опори й розуміння, що робити далі.

Емпатія пронизує весь процес комунікації з параюристом. Це не означає, що параюрист має емоційно співпереживати кожній історії — це швидко призвело б до вигорання. Емпатія тут означає визнання людської гідності кожного відвідувача, повагу до його історії, розуміння його страхів і сподівань. Коли людина відчуває індивідуальний підхід з боку параюриста, це сприяє встановленню довіри, необхідної для ефективної співпраці

Ефективна комунікація включає вербальні та невербальні компоненти. Вона вимагає уважного ставлення до співрозмовника та чіткого формулювання думок. Це здатність бути поруч з людиною у складний момент і водночас зберігати професійну дистанцію, необхідну для об'єктивної оцінки ситуації. Це вміння дати людині розраду, не даючи порожніх обіцянок, і направити її до тих, хто справді може допомогти. І головне — це глибоке переконання, що кожна людина заслуговує на повагу, розуміння і справедливе розв'язання своїх проблем.

3.1. Використання медіації та переговорів у роботі параюриста

У практиці параюриста часто зустрічаються ситуації, що мають як правові, так і міжособистісні аспекти — зіткнення інтересів, образи, непорозуміння, страх. Громадяни, які висловлюють наміри «покарати», «засудити» або «змусити», часто прагнуть бути почутими, отримати роз'яснення ситуації та відновити справедливість. Часто ця потреба може бути задоволена шляхом налагодження діалогу між сторонами замість проходження формальних судових процедур.

Медіація — це особливий метод вирішення конфліктів, яка спирається на віру в здатність людей самотійно знаходити розв'язання своїх проблем. У процесі медіації сторони конфлікту за допомогою нейтрального посередника (медіатора) ведуть структурований діалог, спрямований на пошук взаємоприйнятної рішення.

Параюрист не є медіатором, але він може стати тим, хто відкріє перед людиною двері до цього підходу.

Щоденна реальність громад повна ситуацій, де медіація може бути ефективнішою за суд. Сусіди сперечаються через гілку дерева, що звисає через паркан, батьки не можуть домовитися про графік спілкування з дитиною після розлучення, колишні друзі конфліктують через непогашений борг, члени родини не можуть поділити спадщину, роботодавець і працівник по-різному тлумачать умови трудового договору. У кожній з цих ситуацій за конфліктом інтересів стоїть втрата довіри, відчуття зради, образа — те, що судовий розгляд може не вирішити, а іноді й ускладнити проблему.

Параюрист, уважно слухаючи історію людини, може помітити ознаки того, що справа дуже підходить для медіації: сторони мають тривалі стосунки (сусіди, родичі, діловий договір); емоційний аспект конфлікту переважає над правовим; обидві сторони потенційно зацікавлені у збереженні відносин; предмет спору допускає гнучкі рішення. У таких випадках параюрист делікатно пропонує людині розглянути альтернативу судовому розгляду — спробу діалогу.

Важливо, щоб параюрист не просто сказав: «Вам варто спробувати помиритися», а пояснив суть і переваги медіації. Він допомагає людині побачити, що медіація — це не «здача позицій» і не «відмова від справедливості», а інший шлях до вирішення конфлікту, який має свої переваги: збереження контролю над рішенням (на відміну від суду, де рішення приймає суддя); конфіденційність процесу; економія часу і коштів; можливість знайти нестандартне рішення, яке враховує інтереси обох сторін; менший емоційний стрес.

Параюрист може допомогти людині підготуватися до переговорів. Це включає визначення істинних інтересів (не позицій, а саме інтересів — того, що насправді важливо для людини); окреслення можливих варіантів рішення; підготовку аргументів; обмірковування можливих компромісів. Особливо важливо допомогти людині емоційно налаштуватися на конструктивний діалог — зрозуміти, що вираження гніву чи бажання «поставити на місце» іншу сторону рідко сприяє розв'язанню проблеми.

Параюрист може виявити, що справа потребує професійної медіації. У такому разі він інформує людину

про доступні ресурси — медіаторів, які надають свої послуги за підтримки системи БПД. Він пояснює, як відбувається процес медіації, які питання варто поставити медіатору під час першої зустрічі, як підготуватися до сесій.

У деяких випадках параюрист може виступити в ролі помічника в переговорах, але слід пам'ятати, що параюрист не є та не може бути медіатором! Параюрист може допомогти своєму клієнту скласти листа до іншої сторони з пропозицією зустрітися і обговорити проблему, або підказати, як краще структурувати розмову, щоб вона була продуктивною.

Параюрист завжди пам'ятає, що медіація і переговори — добровільний процес. Він не тисне на людину, не переконує, що «мирне врегулювання — єдиний правильний шлях». Він чесно окреслює можливості і обмеження цього підходу, підкреслюючи, що рішення завжди залишається за людиною. В деяких ситуаціях, особливо пов'язаних з домашнім насильством, нерівними владними позиціями сторін або принциповими правовими питаннями, медіація може бути неприйнятною чи навіть шкідливою, і параюрист має це розуміти.

Знання основ медіації та переговорів робить параюриста не просто «перекладачем» між людиною і правовою системою, але й «миротворцем» у громаді. Він стає тим, хто допомагає людям побачити в конфлікті не лише правову проблему, а й можливість для діалогу, взаєморозуміння і спільного пошуку рішень. Медіація та переговори можуть бути ефективнішими за судові процедури, оскільки допомагають зберегти соціальні зв'язки та знайти взаємоприйнятне рішення.

Мирне врегулювання конфліктів через медіацію та переговори — це не просто запобігання судовим процесам. Це глибша трансформація культури вирішення конфліктів у громаді, де люди вчаться брати відповідальність за свої рішення (а не покладати її на суд), слухати та чути одне одного, шукати спільну мову навіть у найскладніших ситуаціях. І роль параюриста в цій трансформації неочіненна.

3.2. Стратегії роботи з людьми, які представляють вразливі групи в суспільстві

Кожна людина приходить до параюриста зі своєю унікальною історією та обставинами, але є ті, чий життєвий шлях позначений особливими випробуваннями — люди, які належать до вразливих груп суспільства. Їхній досвід часто сповнений не просто правових проблем, а й системних бар'єрів, дискримінації, нерозуміння та відчуження. У роботі з такими людьми параюристу недостатньо просто знати закони — потрібно вміти бачити людину в усій її складності, з чутливістю до її особливого становища.

Старша жінка, яка не може самостійно дістатися до державних установ; переселенець, який втратив документи під час вимушеного переїзду; людина з інвалідністю, яка стикається з архітектурними та комунікаційними бар'єрами; представник ромської громади, який зазнає щоденної дискримінації; особа з психічними розладами, яка боїться стигматизації; постраждала від домашнього насильства, яка боїться за своє життя, особа, яка хворіє на невиліковну хворобу та багато інших прикладів. Кожна з цих історій потребує не лише особливого підходу та глибокого розуміння.

Для багатьох представників вразливих груп шлях до правосуддя всіяний невидимими для інших людей перешкодами. Це можуть бути фізичні бар'єри — відсутність пандусів, віддаленість установ, неможливість вільно пересуватися. Це можуть бути комунікаційні бар'єри — нерозуміння офіційної мови, складність сприйняття юридичної термінології, неможливість спілкуватися без перекладача. Але найскладніші — це психологічні бар'єри: страх перед системою, недовіра до інституцій, травматичний досвід дискримінації, відчуття власної меншовартості чи безпорадності.

Працюючи з людьми з вразливих груп, параюрист має пам'ятати, що для них він часто є не просто консультантом, а своєрідним провідником у світ, який здається їм ворожим або незрозумілим. Тому перше правило такої роботи — створення безпечного простору. Це простір, де людина не боїться осуду, де її приймають такою, як вона є, де її історія має значення. В такому просторі людина може поступово розкрити свою справжню проблему, часто приховану за поверхневими скаргами чи невизначеними страхами.

Мова спілкування з представниками вразливих груп має особливе значення. Параюрист говорить просто, уникаючи не лише юридичного жаргону, а й складних конструкцій, абстрактних понять. Він перевіряє, чи зрозуміла людина сказане, не соромлячи її, якщо щось потрібно повторити. «Чи правильно я вас зрозумів?», «Давайте ще раз пройдемося по цих кроках», «Скажіть, будь ласка, як ви зрозуміли, що вам потрібно зробити далі?» — такі питання допомагають переконатися, що комунікація відбувається ефективно.

Особливо уважним параюрист має бути до темпу розмови. Старим людям чи деяким людям з інвалідністю може бути складно швидко формулювати думки чи сприймати нову інформацію. Люди, які пережили травму, можуть потребувати пауз під час розповіді про болісні події. Параюрист дає людині стільки часу, скільки їй потрібно, показуючи, що він тут не для того, щоб «опрацювати справу», а щоб справді допомогти.

Конфіденційність — наріжний камінь довіри, особливо для вразливих груп. Багато хто з них має обґрунтовані побоювання, що розголошення їхньої ситуації може призвести до ще більшої дискримінації, стигматизації чи навіть небезпеки. Параюрист чітко пояснює, яка інформація і з якою метою буде зібрана, як вона зберігатиметься, хто матиме до неї доступ. Він запевняє людину, що без її згоди жодна інформація не буде передана третім особам, і суворо дотримується цього обіцяння (згідно зі статтею 8 Закон України «Про захист персональних даних»)⁶.

Комплексне бачення ситуації — ще одна особливість роботи з вразливими групами. Правова проблема рідко існує ізольовано від інших потреб і викликів. Літня особа, яка стикається з відмовою у перерахунку пенсії, може одночасно потребувати соціального супроводу чи медичної допомоги. Жінка, яка постраждала від домашнього насильства, потребує не лише юридичної консультації щодо обмежувального припису, а й безпечного притулку, психологічної підтримки, можливо — допомоги із працевлаштуванням.

⁶ Див. Ст. 8 Закон України «Про захист персональних даних»

Матеріал з WikiLegal Aid https://legalaid.wiki/index.php/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85

Параюрист має бути готовим побачити цей складний клубок потреб і запропонувати комплексний підхід. Він знає мережу соціальних, медичних, психологічних сервісів у громаді та може запропонувати людині кілька шляхів отримання допомоги. При цьому він пояснює, як ці різні види допомоги пов'язані між собою і як вони можуть доповнювати правову підтримку.

Відновлення довіри до системи — одне з найскладніших завдань у роботі з вразливими групами. Багато хто з них вже мав негативний досвід взаємодії з державними органами: бюрократична черствість, затягування справ, нехтування потребами, а іноді й пряма дискримінація. Такий досвід формує переконання, що «правди не добитися», що «закон не для таких, як я», що «все одно нічого не вийде».

Параюрист не може обіцяти швидкі перемоги чи гарантувати позитивний результат. Але він може показати, що існують конкретні, реальні механізми захисту прав, що є організації та люди, які готові допомогти, що закон стоїть і на боці вразливих. Своєю відкритістю, чесністю і послідовністю параюрист поступово відновлює віру в те, що справедливість можлива.

Особливо важливо пам'ятати, що параюрист не є експертом у всіх питаннях. Він не ставить діагнозів, не оцінює психічний стан людини, не дає порад, які виходять за межі його компетенції. Він визнає свої обмеження і чесно говорить про них, але при цьому знає, до кого направити людину за спеціалізованою допомогою.

Консультування людей, які представляють вразливі групи, вимагає від параюриста поєднання професій-

них знань з навичками коректної комунікації та індивідуального підходу. Це робота не лише з правовими проблемами, а й з людськими долями, часто позначеними стражданням і несправедливістю. Але саме в цій роботі найяскравіше розкриваються основні функції параюриста — забезпечувати зв'язок між людиною та системою правового захисту, допомагати тим, хто найбільше потребує підтримки на шляху до справедливості.

Успішна допомога вразливим групам населення сприяє підвищенню довіри до системи правосуддя та демонструє готовність суспільства підтримувати громадян незалежно від їхніх життєвих обставин.

РОЗДІЛ 4.

Інструменти підтримки параюристів

Параюрист, який виконує функцію посередника між людиною та правовою системою, потребує чітких рекомендацій та достовірних джерел інформації у мінливому світі законодавства та правозастосування. Без таких орієнтирів навіть найбільш емпатійний та відданий справі параюрист не зможе ефективно допомогти людям, які звертаються до нього зі своїми проблемами. На відміну від юристів, які мають широкий доступ до спеціалізованих баз даних і професійних мереж, параюристи часто працюють у віддалених громадах, де швидкий інтернет чи юридична бібліотека — це розкіш, а не повсякденна реальність.

Однак, навіть за таких умов параюрист не залишається сам на сам із викликами. Існує ціла екосистема ресурсів, інструментів та спільнот, які готові підтримати його у щоденній роботі, допомогти розвинути необхідні навички та знайти відповіді на складні питання.

4.1. Доступні ресурси та навчальні матеріали

Сучасний світ відкриває перед параюристом широкі можливості для професійного зростання та самоосвіти. Офіційні державні платформи, громадські ініціативи, освітні проєкти — усі вони пропонують якісні матеріали, які допомагають зорієнтуватися в морі правової інформації.

Офіційний сайт системи безоплатної правничої допомоги

legaid.gov.ua

— тут зібрані не лише нормативні документи, а й практичні консультації з найпоширеніших правових питань, роз'яснення законодавчих змін та методичні рекомендації для роботи з різними категоріями клієнтів. Особливо цінними є бібліотека типових юридичних консультацій, яка регулярно оновлюється, та розділ з адресами центрів БПД та бюро, куди можна скерувати людину для отримання фахової допомоги. Ресурс постійно розвивається, пропонуючи все більше інструментів для тих, хто працює у сфері правової допомоги.

Платформа «Правові клуби PRAVOKATOR»

pravokator.club

— це освітній та комунікаційний хаб для всіх, хто цікавиться правовою тематикою. Тут параюрист знайде онлайн-курси з різних галузей права, записи вебінарів від провідних фахівців, методичні матеріали та інтерактивні інструменти для самонавчання. Особливістю платформи є її практична спрямованість — багато матеріалів включають розбір реальних кейсів, зразки документів, алгоритми дій у типових ситуаціях. Крім того, система надання БПД регулярно проводить офлайн та онлайн заходи, де параюристи можуть обмінятися досвідом, поставити запитання експертам та розширити свою професійну мережу.

Мобільний застосунок «Параюристи» **paralegal.in.ua**

— це інноваційний інструмент, створений спеціально для тих, хто працює з правовими питаннями у громадах. Він дозволяє швидко знайти відповіді на поширені правові питання, отримати консультацію від колег або експертів, зафіксувати запит від клієнта та відстежувати його статус. Особлива цінність застосунку в тому, що він працює в режимі офлайн, зберігаючи основну базу даних на пристрої користувача, що особливо важливо для параюристів, які працюють у віддалених районах з обмеженим доступом до інтернету.

Громадські правозахисні організації також є невичерпним джерелом корисних матеріалів та експертизи, яка допоможе покращити первинний скринінг проблеми параюристом. Параюрист, який прагне бути ефективним у своїй роботі, має не лише знати про існування цих ресурсів, а й регулярно звертатися до них, оновлюючи свої знання, розширюючи розуміння правових механізмів та збагачуючи свій інструментарій новими підходами та методиками. В умовах, коли законодавство постійно змінюється, а суспільні виклики стають все складнішими, здатність до постійного навчання та самовдосконалення стає не просто перевагою, а необхідною умовою успішної діяльності параюриста.

Проте знання джерел інформації — лише перший крок. Справжня майстерність параюриста полягає в умінні критично оцінювати інформацію, відрізняти достовірні джерела від сумнівних, актуальні дані від застарілих,

і головне — застосовувати отримані знання у своїй щоденній практиці, перетворюючи абстрактні правові концепції на конкретні інструменти допомоги людям, які цього потребують.

4.2. База знань і кращі практики

У щоденній роботі параюрист зіштовхується з десятками ситуацій, кожна з яких може стати цінним досвідом не лише для нього особисто, але й для всієї спільноти. Успішно знайдене рішення, вдалий підхід до складного клієнта, ефективний спосіб пояснити юридичну процедуру простими словами — все це важливі елементи практичного досвіду, які заслуговують на збереження і поширення. Саме тому створення спільної бази знань із кращими практиками є не просто зручним інструментом, а й філософією солідарності та взаємопідтримки в середовищі параюристів.

База знань - це динамічна система, що постійно оновлюється й доповнюється новими історіями та еволюціонує разом зі змінами в суспільстві та законодавстві. На відміну від офіційних правових баз даних, які містять закони, постанови та офіційні роз'яснення, база знань параюристів фокусується на практичному вимірі — як ці закони працюють у реальному житті, з якими перешкодами стикаються люди, як ці перешкоди можна подолати.

Важливо зазначити, що параюристи мають доступ до цієї унікальної бази знань через мобільний застосунок «Параюрист», який можна завантажити з офіційного сайту <https://paralegal.in.ua>. Цей застосунок забезпечує авторизований доступ до колективного досвіду спільноти, дозволяючи миттєво отримувати необхідну інформацію та ділитися власним досвідом.

Замість абстрактних юридичних категорій тут постають живі, реальні проблеми: «орендодавець виселяє одну матір без попередження», «пенсіонеру відмовили у субсидії через відсутність електронного підпису», «переселенці не можуть отримати компенсацію через втрату документів». Така деталізація дозволяє іншим параюристам швидко знаходити ситуації, подібні до тих, з якими вони працюють, і використовувати вже апробовані підходи.

Не просто загальна рекомендація «звернутися до суду», а покроковий опис: які документи потрібно зібрати, які форми заповнити, до якої саме установи звернутися, які типові помилки уникнути, скільки часу може зайняти процес. Такі алгоритми стають дорожньою картою для параюристів, особливо новачків, допомагаючи їм впевнено орієнтуватися у складних бюрократичних процедурах.

Не менш важливим компонентом бази знань є вдалі методики комунікації. Як заспокоїти емоційно збудженого клієнта? Як пояснити складну юридичну концепцію людині з низьким рівнем освіти? Як провести розмову з людиною, яка має когнітивні обмеження? Як працювати з клієнтом, який не довіряє державним інституціям? Відповіді на ці питання часто визначають успіх усієї інтервенції параюриста. Документування успішних комунікативних стратегій, фраз, які «спрацювали», підходів, які допомогли подолати бар'єри недовіри, стає безцінним ресурсом для розвитку всієї спільноти.

Практичним аспектом бази знань є журнал контактів партнерських організацій для перенаправлення клієнтів. Знати, що є організація, яка допомагає жертвам

домашнього насильства — це одне, але мати конкретний контакт конкретної людини, яка відповідає за такі випадки, години роботи, перелік документів, які потрібно підготувати — це зовсім інший рівень ефективності. Такий журнал контактів дозволяє параюристу оперативно скерувати людину до тих, хто найкраще зможе допомогти в її конкретній ситуації.

Створення і підтримка бази знань — це постійний процес, який вимагає певної дисципліни та організованості. Завдяки авторизованому доступу через мобільний застосунок «Параюристи», цей процес стає набагато простішим. Параюрист може швидко занотувати новий кейс, поділитися своїм досвідом з колегами, отримати зворотний зв'язок від спільноти. При цьому вся інформація зберігається централізовано, залишається доступною навіть при відсутності інтернету і систематизується для зручного пошуку.

Крім практичної користі, створення бази знань має й інший вимір — воно формує відчуття професійної спільноти серед параюристів. Діляться досвідом, вчать один в одного, спільно шукають рішення складних випадків — все це сприяє професійному зростанню кожного параюриста і підвищує якість послуг, які вони надають громадам.

База знань — це також потужний інструмент адвокації. Узагальнені дані про типові проблеми, з якими стикаються люди, можуть стати основою для системних змін, виявлення прогалин у законодавстві чи неефективних процедур, які потребують вдосконалення. Таким чином, документуючи свій повсякденний досвід, параюристи не лише допомагають

конкретним людям, а й роблять внесок у покращення системи в цілому.

База знань із найкращими практиками демонструє, що досвід кожного випадку може бути корисним, а спільне знання, яке народжується з індивідуального досвіду, стає потужною силою для позитивних змін у суспільстві.

4.2. Сертифікація та стандарти діяльності

На сьогодні в Україні не існує єдиного державного стандарту сертифікації параюристів. Це відображає молодість цього руху в нашій країні та його організаційне різноманіття. Параюристи працюють у різних контекстах — від державних програм до громадських ініціатив, від формальних структур до неформальних волонтерських об'єднань. Кожна організація, яка залучає параюристів, встановлює власні критерії відбору, навчання та оцінки якості роботи.

Найбільшою і найбільш структурованою ініціативою в цій сфері є програма «Волонтер БПД»⁷. Ця програма, започаткована системою безоплатної правничої допомоги, об'єднує параюристів по всій Україні, забезпечуючи їм навчання, методичну підтримку та можливість працювати в співпраці з державною системою безоплатної правничої допомоги. Учасники програми проходять спеціалізоване навчання, отримують доступ до методичних матеріалів та бази знань, а також можливість консультуватися з професійними юристами у складних випадках.

⁷ Офіційна інформація про проект «Волонтер БПД»: <https://legalaid.gov.ua/kliiyentam/volonter-bpd>

Особливість програми «Волонтер БПД» полягає в тому, що вона поєднує формальне навчання з практичною роботою в громадах. Параюристи не просто здобувають теоретичні знання, а й безпосередньо застосовують їх у своїй щоденній діяльності, отримуючи зворотний зв'язок та підтримку.

Важливо розуміти, що сертифікація — це не кінцева мета, а лише один з етапів професійного розвитку параюриста. Світ права постійно змінюється, з'являються нові закони, процедури, виклики. Тому справжній професіоналізм полягає не стільки в отриманні сертифіката, скільки в постійному навчанні, розвитку, вдосконаленні своїх навичок.

РОЗДІЛ 5.

Мережування

Мережування — один із ключових інструментів для розвитку та сталості параюридичної спільноти. Це формування функціональної системи взаємодопомоги, обміну досвідом та спільного вирішення проблем. Через мережування параюристи виходять за межі індивідуальної практики і стають частиною потужного колективного руху за доступ до правосуддя.

У світі, де правові проблеми стають все складнішими, а потреби громад — різноманітнішими, жоден параюрист не може бути універсальним експертом у всіх питаннях. Саме тут на допомогу приходить мережа — колеги, які спеціалізуються в різних сферах, мають різний досвід, працюють у різних контекстах. Ця різноманітність перетворюється на силу, коли параюристи починають співпрацювати, взаємно доповнюючи знання та навички одне одного.

Правильно побудована мережа параюристів забезпечує постійний обмін знаннями, від найкращих практик до найсвіжіших законодавчих змін. Вона створює простір для професійного розвитку, де параюристи можуть вчитися не лише на власному досвіді, а й на досвіді колег. Вона дозволяє формувати спільні ініціативи — від локальних просвітницьких заходів до національних адвокаційних кампаній, спрямованих на системні зміни.

5.1. Пріоритетні групи як майбутні параюристи

Розбудова мережі параюристів починається з пошуку тих, хто має схильність до цієї діяльності — людей, які вже працюють з громадою, розуміють її потреби, мають довіру людей та бажання допомагати іншим. Це люди, для яких параюридична діяльність стане органічним продовженням їхньої соціальної ролі.

■ Соціальні працівники

Вони становлять одну з найбільш перспективних груп для залучення до параюридичної мережі. Вони щодня зустрічаються з людьми у складних життєвих обставинах, бачать їхні проблеми зсередини, розуміють реальний контекст життя вразливих категорій населення. Соціальні працівники вже володіють необхідними комунікативними навичками, вміють слухати та чути, розпізнавати потреби, що стоять за словами. Доповнивши цей досвід правовими знаннями, вони стають надзвичайно ефективними параюристами, здатними допомагати людям на перетині соціальних та правових проблем.

■ Представники громадських організацій та волонтерських ініціатив

Вони приносять у мережу параюристів особливий досвід — вони знають, як організувати допомогу в кризових ситуаціях, як мобілізувати ресурси громади, як працювати в умовах обмежень та невизначеності. Багато хто з них вже має досвід правозахисної діяльності, розуміє механізми взаємодії з владою, вміє відстоювати інтереси громади. Їхня громадянська активність та відданість спільному благу роблять їх природними кандидатами в параюристи.

Працівники ОСББ та ЖБК

Вони знаходяться на передовій багатьох повсякденних конфліктів та проблем. Вони знають кожен будинок, кожну родину, розуміють специфіку місцевих відносин. Часто саме вони першими дізнаються про сусідські конфлікти, проблеми з комунальними службами, питання використання спільного майна. Маючи базові правові знання, такі люди можуть ефективно допомагати вирішувати конфлікти на ранніх стадіях, перш ніж вони переростуть у серйозні протистояння.

Представники органів самоврядування та депутати місцевих рад

«Депутат — слуга народу» — це не просто гасло. Ці люди мають унікальну перевагу — вони знаходяться всередині системи прийняття рішень. Вони розуміють, як працюють місцеві органи влади, як формується місцева політика, як розподіляються ресурси громади. Ця інсайдерська перспектива, доповнена параюридичними знаннями, дозволяє їм не лише допомагати людям у конкретних ситуаціях, а й працювати над системними змінами, які покращують доступ до правосуддя для всієї громади.

Освітняни, бібліотекарі, працівники центрів надання соціальних послуг

Вони щодня зустрічаються з великою кількістю людей, виконуючи просвітницьку функцію в громаді. Вони вміють пояснювати складні речі простими словами, знають, як адаптувати інформацію до потреб різних аудиторій. Крім того, вони часто стають тими, до кого люди звертаються за порадою чи допомо-

гою в різних життєвих ситуаціях. Їхні комунікативні навички та статус довірених осіб у громаді роблять їх ідеальними кандидатами для поширення правової інформації та первинної правової допомоги.

Залучення різноманітних груп до мережі параюристів підвищує ефективність взаємодії та розширює спектр компетенцій спільноти. Кожна група приносить свої особливі знання, навички, зв'язки та перспективи. Разом вони формують багатовимірну мережу, здатну охопити найрізноманітніші аспекти життя громади та дійти до найвіддаленіших її куточків.

Крім того, таке різноманіття забезпечує сталість мережі. Якщо параюридична спільнота складається лише з одного типу акторів, вона стає вразливою до змін у відповідному секторі. Різнорганітна мережа натомість залишається стійкою навіть у часи суспільних трансформацій та інституційних реорганізацій.

Найважливіше, що об'єднує всі ці групи, — це їхня вкоріненість у громаді, розуміння її реальних потреб та проблем. Вони не приходять ззовні з готовими рішеннями, а виростають із самої громади, стаючи містком між її повсякденними викликами та можливостями правової системи. Саме ця автентичність і робить мережу параюристів такою ефективною у забезпеченні доступу до правосуддя для всіх, особливо для найбільш вразливих та маргіналізованих груп населення.

5.2. Координатори параюристів у регіонах

Кожна мережа, щоб бути живою та ефективною, потребує осередків активності — людей, які беруть на себе відповідальність за спільноту, надихають її, тримають зв'язок

між усіма учасниками. У мережі параюристів безоплатної правничої допомоги такими осередками стають регіональні координатори — досвідчені фахівці, які розуміють як правову, так і людську складову роботи параюриста і володіють навичками організаційного розвитку.

Інститут регіональних координаторів параюристів виконує важливу функцію забезпечення якості, підтримки та розвитку всієї спільноти. Координатор стає тією людиною, яка бачить і розуміє картину у всій її повноті — від конкретних випадків на місцях до загальних тенденцій та викликів у регіоні.

Основне завдання координатора — забезпечувати сталий зв'язок між локальними волонтерами-параюристами та центрами надання безоплатної правничої допомоги. Це двосторонній процес: з одного боку, координатор транслює параюристам актуальну інформацію, методичні матеріали, новини законодавства; з іншого — збирає від місцевих параюристів інформацію про потреби громад, поширені проблеми, прогалини у правовій допомозі. Така комунікація дозволяє системі БПД краще реагувати на реальні запити людей.

Комунікація всередині мережі — це не просто обмін інформацією, а й створення відчуття спільноти, причетності до важливої справи. Координатор підтримує цю комунікацію через регулярні онлайн-зустрічі, інформаційні розсилки, групові чати, спільні заходи. Це особливо важливо для параюристів, які працюють у віддалених громадах і можуть відчувати професійну ізоляцію. Знання, що за тобою стоїть ціла мережа колег, готових допомогти порадою чи підтримкою, — це потужний ресурс для запобігання вигорання та підтримки мотивації.

Організація регулярних зустрічей і спільних заходів — ще одна важлива функція координатора. Це можуть бути щомісячні вебінари для обговорення актуальних правових питань, тематичні тренінги, регіональні форуми параюристів або навіть неформальні зустрічі для знайомства та обміну досвідом. Такі заходи не лише підвищують професійний рівень учасників, а й зміцнюють відчуття командної роботи, формують спільні цінності та підходи.

Особливу цінність має роль координатора в акумуляції найкращих практик та складних випадків. Кожен параюрист у своїй щоденній роботі стикається з унікальними ситуаціями, знаходить нестандартні рішення, виробляє ефективні підходи. Координатор збирає ці досвіди, систематизує їх, готує для обговорення на спільних зустрічах. Таким чином, індивідуальний досвід стає колективним надбанням, а складні випадки отримують колективну мудрість для свого вирішення.

Для нових учасників мережі координатор стає першим провідником у світ параюридичної діяльності. Він допомагає їм зрозуміти не лише формальні процедури та стандарти, а й неписані правила, етичні принципи, тонкощі комунікації з різними категоріями клієнтів. Ця менторська підтримка критично важлива для швидкої та ефективної адаптації новачків, запобігання типовим помилкам та розчаруванням на початку шляху.

Важливим виміром роботи координатора є розвиток партнерств на місцевому рівні. Місцеві органи влади, громадські організації, бізнес-структури, освітні заклади — всі вони можуть стати важливими союзниками у забезпеченні доступу до правосуддя для громади. Координатор виступає своєрідним амбасадором

мережі параюристів, представляє її на різних платформах, ініціює спільні проекти, шукає можливості для взаємовигідної співпраці.

Наявність координаторів якісно трансформує мережу параюристів, перетворюючи її з розрізнених індивідуальних ініціатив на самостійну та сталу структуру. Така структура має власну ідентичність, спільне бачення та цінності, механізми саморегуляції та розвитку. Вона менш залежна від зовнішніх проектів чи короткострокового фінансування, оскільки спирається на внутрішню мотивацію учасників та їхнє відчуття належності до спільної справи.

Особливо важливою є роль координаторів у забезпеченні якості роботи параюристів. Через регулярний зворотний зв'язок, тематичні навчання, обговорення складних випадків вони допомагають підтримувати якість надання первинного скринінгу правової проблеми, яку проводить параюрист. Це своєю чергою підвищує довіру громади до параюристів та всієї системи правосуддя.

У кризових ситуаціях, як-от стихійні лиха, конфлікти чи епідемії, координатори стають ключовими фігурами в організації швидкого реагування мережі. Вони мобілізують параюристів, координують їхні зусилля з іншими службами допомоги, забезпечують доступ до необхідної інформації та ресурсів. Така здатність до швидкої самоорганізації є особливо цінною в умовах, коли формальні структури можуть бути перевантажені чи недоступні.

Інститут регіональних координаторів — це інвестиція у майбутнє параюридичного руху. Через них передається не лише практичний досвід, а й цінності, філософія, етичні принципи роботи.

РОЗДІЛ 6.

Додаткові можливості для волонтера-параюриста системи надання БПД

6.1. Ресурси для розвитку ініціатив параюристів

За кожною успішною правопросвітницькою ініціативою, за кожним ефективним проєктом параюристів стоять не лише ентузіазм і професійні навички, а й матеріальні ресурси. Фінансування, приміщення, обладнання, інформаційна підтримка — все це необхідні складові сталої роботи параюридичної спільноти. Пошук та залучення таких ресурсів вимагає стратегічного підходу, розуміння різних джерел фінансування та вміння презентувати свою роботу як цінну інвестицію в розвиток громади.

Одним із найперспективніших джерел підтримки параюридичних ініціатив є органи місцевого самоврядування. Місцева влада зацікавлена в підвищенні правової спроможності громади, адже це знижує соціальну напругу, допомагає ефективніше вирішувати конфлікти, підвищує довіру громадян до інституцій. Параюристам важливо регулярно відстежувати місцеві конкурси проєктів, які фінансуються з місцевих бюджетів. Такі конкурси часто передбачають фінансування просвітницьких заходів, видання інформаційних матеріалів, організацію консультацій для громадян.

Особливу увагу варто приділити співпраці з депутатами місцевих рад. Вони можуть не підтримати ініціативу своїм голосом під час розгляду питань на сесії. Для цього важливо підготувати чітку пропозицію: яку проблему вирішить ініціатива, які конкретні заходи

плануються, скільки мешканців громади отримають користь, який бюджет потрібен.

Міжнародні організації та програми становлять інше важливе джерело підтримки для параюридичних ініціатив. ОБСЄ, ПРООН, Рада Європи, Європейський Союз регулярно оголошують конкурси грантів на підтримку правових ініціатив, розвиток доступу до правосуддя, захист прав людини. Ці організації цінують проекти, які базуються на реальних потребах громади, мають чіткий план дій і вимірювані результати.

Для успішного пошуку грантових можливостей корисно регулярно відвідувати спеціалізовані ресурси. Портал ГУРТ (<https://gurt.org.ua>) публікує найактуальніші грантові конкурси для громадських організацій, а також корисні поради щодо підготовки заявок.

При роботі з фондами важливо вивчити їхні пріоритети, ознайомитися з проектами, які вони підтримували раніше, і адаптувати свою пропозицію відповідно до їхньої стратегії. Багато фондів проводять інформаційні сесії чи вебінари для потенційних грантоотримувачів, де пояснюють свої вимоги та відповідають на запитання.

Пошук ресурсів — це не одноразова дія, а постійний процес, який вимагає систематичності, уваги до деталей і готовності адаптувати свої ідеї до пріоритетів донорів. Водночас найуспішніші параюридичні ініціативи завжди ґрунтуються на реальних потребах громади, а не просто відповідають вимогам грантових конкурсів. Саме така автентичність і глибоке розуміння місцевого контексту робить параюристів унікальними та цінними партнерами для донорських організацій, які прагнуть досягти сталих змін у сфері доступу до правосуддя.

6.2. Формування системи визнання та заохочення параюристів

За кожною успішною правопросвітницькою ініціативою Розвиток волонтерської спільноти параюристів системи БПД знаходиться на початковому етапі, і відповідно, система визнання та заохочення лише формується.

Принципи формування системи заохочення

Основоположними принципами, на яких будується система заохочення параюристів, є:

- **Визнання цінності волонтерської роботи.**

Параюристи витрачають свій час, знання та енергію на допомогу іншим без матеріальної винагороди. Визнання їхнього внеску – критично важливий елемент підтримки мотивації. Навіть проста подяка від координаторів або позитивний відгук від клієнта може значно посилити відчуття значущості роботи.

- **Різноманітність форм заохочення.**

Люди мають різні мотиваційні профілі: для одних важливе публічне визнання, для інших – можливість професійного розвитку, для третіх – відчуття спільноти. Система заохочення повинна пропонувати різні форми відзначення.

- **Систематичність.**

Заохочення не має бути одноразовою акцією, а повинно відбуватися регулярно і передбачувано.

Форми визнання та заохочення

Українська фундація правової допомоги разом із системою БПД планує запровадити багаторівневу систему визнання внеску параюристів:

- **Інформаційне визнання.**

Публікація історій успіху параюристів на офіційних ресурсах системи БПД, у соціальних мережах, місцевих ЗМІ. Такі публікації не лише визнають внесок конкретної людини, але й підвищують видимість параюридичного руху в цілому, заохочуючи інших долучатися.

- **Символічні відзнаки.**

Сертифікати подяки, листи визнання від керівництва системи БПД, відзнаки «Волонтер місяця» чи «Волонтер року» у різних категоріях. Ці символічні знаки уваги мають велике значення для формування професійної ідентичності та почуття належності до спільноти.

- **Професійний розвиток.**

Доступ до спеціалізованих тренінгів, освітніх програм, участь у професійних конференціях – ці форми заохочення особливо цінні для параюристів, які планують розвиватися в юридичній або соціальній сфері. Система БПД та партнерські організації можуть пропонувати таким волонтерам-параюристам пріоритетне місце у навчальних програмах або спеціалізовані курси, розроблені під їхні потреби.

- **Розширення повноважень та відповідальності.**

Для досвідчених параюристів можуть бути запропоновані ролі наставників, координаторів локальних груп, тренерів для нових волонтерів. Такі ролі не лише визнають їхній досвід, але й створюють можливості для нових досягнень та реалізації лідерського потенціалу.

■ Нематеріальні переваги.

Система БПД може розглянути можливість надання параюристам певних нематеріальних переваг: запрошення на закриті заходи, зустрічі з експертами, доступ до інформаційних ресурсів, можливість представляти спільноту на регіональних та національних форумах.

Важливо зауважити, що ці відзнаки знаходяться на етапі планування і їх впровадження відбуватиметься поступово, з урахуванням розвитку спільноти параюристів та наявних ресурсів. Деталі щодо форматів, критеріїв оцінювання та порядку проведення будуть розроблені із залученням самих параюристів для забезпечення відповідності відзнак та заохочень їхнім потребам та очікуванням.

Роль громад та партнерів у заохоченні параюристів

Важливу роль у визнанні внеску параюристів відіграють громади та партнерські організації. Органи місцевого самоврядування можуть відзначати параюристів на місцевих заходах, включати інформацію про їхню діяльність до офіційних комунікацій, надавати їм символічне визнання від імені громади.

Партнерські організації можуть залучати параюристів до своїх проєктів, пропонувати їм можливості для розвитку, відзначати їхній внесок у спільні ініціативи. Такий розподілений підхід до визнання створює для параюристів багаторівневу систему підтримки, яка сприяє сталості їхньої мотивації.

Формування ефективної системи заохочення – це тривалий процес, який вимагає постійного діалогу з

самими параюристами, вивчення їхніх потреб та цінностей, аналізу міжнародного досвіду та адаптації найкращих практик до українських реалій.

6.3. Документування та поширення історій успіху

Історії успіху – це не просто ілюстрації досягнень параюристів, а й потужний інструмент для розвитку всієї спільноти, підвищення рівня довіри громад до правової системи та залучення нових волонтерів-параюристів. Систематичне документування та стратегічне поширення таких історій є важливим компонентом розбудови параюридичного руху в Україні.

Значення історій успіху для розвитку спільноти

Історії успіху виконують кілька важливих функцій у розвитку спільноти параюристів:

- **Демонстрація реального впливу.**

Абстрактні поняття «доступ до правосуддя» чи «правова допомога» стають конкретними та зрозумілими через розповіді про реальних людей, чиє життя змінилося завдяки своєчасному втручання параюристів. Це допомагає усвідомити цінність такої роботи не лише самим волонтерам-параюристам, але й громадам, органам влади, партнерам.

- **Навчання та обмін досвідом.**

Описані історії успіху стають практичними кейсами, з яких інші параюристи можуть почерпнути корисні підходи, методики, рішення. Особливо цінними є історії, які демонструють нестандартне мислення або творчі підходи до розв'язання типових проблем.

- **Мотивація та запобігання вигоранню.**

Робота з людськими проблемами може бути емоційно виснажливою, особливо коли результати не завжди помітні одразу. Історії успіху нагадують параюристам про значущість їхньої роботи, дають відчуття приналежності до спільноти, яка робить реальні зміни у житті людей.

- **Залучення нових волонтерів-параюристів.**

Натхненні реальними прикладами того, як параюристи змінюють життя своїх громад, нові люди можуть зацікавитися цією діяльністю і долучитися до руху.

- **Адвокація.**

Документовані історії успіху можуть стати переконливими аргументами для адвокаційних кампаній, спрямованих на підвищення підтримки параюридичного руху з боку органів влади, донорських організацій, місцевих громад.

Канали поширення історій успіху

Стратегічне поширення історій успіху вимагає використання різних каналів комунікації для досягнення різних цільових аудиторій:

Внутрішня комунікація. Поширення всередині спільноти параюристів через:

- Розділ «Новини» в мобільному застосунку «Параюристи»
- Регулярні інформаційні розсилки
- Внутрішні зустрічі та тренінги, де ці історії обговорюються як навчальні кейси

Зовнішня комунікація. Поширення серед ширшої аудиторії через:

- Офіційний сайт системи БПД та партнерських організацій
- Соціальні мережі БПД та партнерів (з використанням узгоджених хештегів для кращої видимості)
- Місцеві ЗМІ, особливо для історій, що мають локальне значення
- Інформаційні бюлетені громад
- Професійні заходи: конференції, форуми, круглі столи

Адресне поширення. Спеціально підготовлені версії історій успіху для:

- Донорських організацій (як частина звітності та обґрунтування нових проєктів)
- Органів місцевого самоврядування (для демонстрації цінності параюридичної допомоги для громади)
- Потенційних волонтерів-параюристів (як частина інформаційних матеріалів про можливості долучення)

Систематичний збір та поширення історій успіху є важливим компонентом розвитку параюридичної діяльності. Ці історії стають відображенням колективного досвіду спільноти, інструментом збереження інституційної пам'яті, засобом залучення нових учасників та ресурсів. Важливо, щоб цей процес був інтегрований у щоденну роботу параюристів, а не сприймався як додаткове навантаження. Для цього необхідно створити прості, зрозумілі механізми документування та забезпечити постійний зворотний зв'язок щодо використання зібраних історій.

6.4. Перспективи розвитку спільноти параюристів

Параюридичний рух в Україні, зокрема в рамках ініціативи «Волонтер БПД», перебуває на важливому етапі становлення. Це період, коли закладаються фундаментальні принципи роботи, формуються структури підтримки, визначаються стратегічні пріоритети. Розуміння можливих напрямів розвитку та викликів, з якими може зіткнутися спільнота, допоможе параюристам та організаціям, що підтримують їх, ухвалювати виважені рішення та планувати свою діяльність з урахуванням довгострокової перспективи.

Стратегічні напрями розвитку спільноти

Аналіз наявних тенденцій та успішного міжнародного досвіду дозволяє визначити кілька ключових напрямів, за якими може розвиватися спільнота параюристів в Україні:

Географічне розширення мережі.

Наразі параюристи найактивніше працюють у містах та приміських територіях, де доступ до правосуддя порівняно кращий. Стратегічним пріоритетом має стати розбудова мережі у віддалених сільських громадах, де люди мають обмежений доступ до правової інформації та допомоги. Особливої уваги потребують території, постраждалі внаслідок збройної агресії, де правові проблеми накладаються на гуманітарні виклики.

Інтеграція до екосистеми правової допомоги.

Параюристи мають стати органічною частиною ширшої екосистеми правової допомоги, що включає професійних юристів, соціальних працівників, психологів, медіаторів. Це вимагає розвитку чітких процедур

взаємодії, спільного планування, обміну інформацією між різними акторами системи.

Цифрова трансформація.

Розвиток цифрових інструментів для параюристів – від мобільних застосунків до онлайн-навчання та систем дистанційної підтримки – дозволить підвищити ефективність їхньої роботи, зменшити бюрократичне навантаження, забезпечити доступ до актуальної інформації. Особливо важливо адаптувати ці інструменти для роботи в умовах обмеженого доступу до інтернету, що характерно для багатьох віддалених громад.

Розвиток механізмів саморегуляції спільноти.

З ростом кількості параюристів зростатиме потреба у механізмах саморегуляції – етичних кодексах, процедурах вирішення внутрішніх конфліктів, системах взаємної підтримки та супервізії. Важливо, щоб ці механізми розроблялися за участі самих параюристів і відображали їхні потреби та цінності.

Бачення довгострокової сталості

Для забезпечення довгострокової сталості параюри-дичного руху в Україні важливо працювати одночасно в кількох напрямках:

Диверсифікація джерел підтримки.

Залежність від одного джерела фінансування створює ризики для сталості. Важливо розвивати різноманітні механізми підтримки:

- Включення параюридичної допомоги до місцевих програм розвитку та бюджетів громад
- Розвиток партнерств з бізнесом у рамках програм корпоративної соціальної відповідальності

- Співпраця з благодійними фондами та міжнародними донорами
- Розробка моделей соціального підприємництва, які можуть частково фінансувати параюридичну діяльність

Інституціоналізація в громадах.

Для довгострокової сталості важливо, щоб параюридична допомога стала невід'ємною частиною життя громад:

- Інтеграція параюристів до місцевих стратегій розвитку
- Створення сталих партнерств з місцевими інституціями (бібліотеками, школами, громадськими центрами)
- Підвищення видимості параюристів у громадах через регулярні заходи та інформаційні кампанії
- Розвиток механізмів залучення нових волонтерів з місцевих громад

Професійний розвиток параюристів.

Інвестиції в людський капітал мають критичне значення для сталості руху:

- Створення системи постійного підвищення кваліфікації параюристів
- Розвиток зрозумілої траєкторії зростання від новачка до досвідченого параюриста
- Забезпечення можливостей для обміну досвідом між параюристами з різних регіонів
- Визнання та валідація компетенцій, набутих під час волонтерської діяльності

Розвиток доказової бази.

Для переконання стейкхолдерів у цінності параюридичної допомоги важливо розвивати системи моніторингу та оцінки:

- Збір та аналіз даних про кількість та типи наданої допомоги
- Оцінка впливу параюридичної допомоги на життя людей та громад
- Дослідження економічної ефективності параюридичної допомоги порівняно з іншими формами правової підтримки
- Розвиток системи обліку внеску волонтерів для демонстрації масштабу їхньої роботи

Розвиток спільноти параюристів — це нелінійний процес, а складна динамічна система, яка вимагає постійної уваги, підтримки та адаптації до мінливих умов. Ця спільнота має значний потенціал для покращення доступу до правосуддя в Україні. Параюристи можуть забезпечити необхідний зв'язок між вразливими та віддаленими громадами і правовою системою, можуть допомогти подолати бар'єри недовіри та нерозуміння, забезпечити своєчасну та адекватну реакцію на правові потреби людей.

Українська фундація правової допомоги та система БПД визнають стратегічну важливість розвитку параюридичного руху і готові інвестувати у формування необхідних структур підтримки, навчання, мотивації та визнання параюристів. Ефективність цієї діяльності залежить не лише від централізованої підтримки, але й від мотивації та професійних навичок самих параю-

ристів, від їхнього розуміння потреб своїх громад та бажанні сприяти позитивним змінам.

Спільнота параюристів системи БПД знаходиться на етапі формування, але вже сьогодні демонструє значний потенціал для розширення доступу до правосуддя та підвищення правової спроможності громад по всій Україні. Подальший розвиток цієї спільноти потребуватиме постійної комунікації, адаптивності, використання власного досвіду та міжнародних практик, а також дотримання принципів захисту прав людини та соціальної справедливості.

